

SKATTER

Av Inge Baeckström, Harads,

Bearbetning av material sammanställt av Eivor Lind, Bodträskån.

Skatter är sällan populära, men de kan vara lärorika. Här följer ett sammandrag av en uppsats av Eivor Lind.

Man kan sedan 1500-talet genom skattelängder spåra, hur befolkningen i våra bygder har sett ut.

Under Magnus Ladulås tid, år 1282, kom beslut att ”alla norrländska och finska strömmar, det som huvudfiske är, både lax, ål, sik och id skulle lida under kronan”. Centralmaktens herrar slogs om herraväldet i landets sydligare delar och var ganska okunniga om landet i norr. Det innebar att norrländska naturtillgångar gavs bort som förläningar till kyrkan och adeln.

I en skatteskrivning 1413 (Erik av Pommern) framgår att Lule beskattats på 120 rökar (ung.= hushåll)

Ett gammalt begrepp, bågaskatt, skrevs ut för en man, som var stark nog att spanna en båge. På Gustav Vasas tid upprättades den första skattelängden 1539 enligt den principen, och i följande längder kan man följa gårdarnas utveckling.

Många olika skatter tillkom genom åren, t ex lappskatt, smörränta, kronotionde, skatt för bräde och tjära, fiskeskatt och krigsskatter. Haradsbönder erlade t ex fiskeskatt för Björnbergsträsk, Forseträsk, Söderbjörnbergsträsk och Holmöträsk. Den erlades i form av torkad fisk.

Edeforsbygden var underställd Lule församling, och det är inte uteslutet att även våra sockenbor betalade för sina liv. 1559 anges tio skattepliktiga gårdar i Harads och fyra i Svartlå. Nils vid Becken i Harads betalade 20 skyllar otröskat korn. Hans gård är just vid denna räkning störst i byn. Han betalade 16 marker smör, eftersom han hade 16 kor. På gården fanns två hjonlag, åtta vuxna, en dräng och en piga.

I och med den av Gustav Vasa framtvingade reformationen försvann det mesta av kyrkans inkomster, och skattemedlen gick nu in till centralmakten.

Konungen hade skickliga skatteutsugare. Av tiondeskatten på skinn kan man utläsa att svartlåborna var flitiga jägare av räv, mård, utter och björn. Förmögenhetsskatt tillkom. Sådan betalades av elva haradsbor och fem svartlåbor. Redovisningen upptar silver, tenn, koppar, pengar och värden på kor, kvigor, stutar, får, getter, gödsvin, hästar och ston.

Man kan se att förmögenheterna minskar under hårda skatteutbörder som vid Älvsborgs inlösen. De nya längderna visar en del förändringar. 1571 fanns tre gårdar i Harads med förmögenhet i silver och ingen i Svartlå. I senare längd finner man ingen i Harads, men i Svartlå finns en med silverförmögenhet. Man kan undra om skatteindrivningar, sjukdomar eller missväxt förändrat förmögenhetsbilden, eller hade silverförmögenheterna gömts undan vid den senare inventeringen. En nedgång syns också, när det gäller antal djur för byarna som helhet, men inom byn kan också förekomma att djurantal av något slag ökat. Längden har noggranna anteckningar om vilka som mäktade med att betala. Många hamnade i skuld till Kronan. Fattiga och handikappade hamnade i stort armod. Restskulder kunde innebära, att gårdar togs i mät och övergick från skattehemman till kronohemman och blev ålagda arrende.

Handelstvång med priser som bestämdes i Stockholm blev på 1600-talet ett dråpslag mot dem som försökte leva på jakt, fiske och andra produkter. 1621 gav Gustav II Adolf Luleå stadsprivilegier och Handelstvånget upphörde för staden. Att han sen förlänade Kronans del av Edefors laxfiske till Luleå stad, är en annan historia. Luleå friköpte 1886 övriga andelar i fisket.

Mycket finns att berätta om nödår, krig och missväxter under 1600- och 1700-talen. Ständiga utskrivningar av ”goda karlar” gjorde att det år 1677 bara fanns kvar 135 ynglingar i åldern 16-20 år i Norrbotten. Skrämmande siffror.

Extra betungande för vår landsända blev finsk-ryska kriget 1808-1809. Lule socken – och därmed vårt område – blev helt enkelt ockuperat, och ryska krigsmakten tog ut inkvarteringar, skatt och avgifter i form av bröd, kött och brännvin. Folk ålades transporter och dagsverken.

När vi ser bakåt i historien kan vi begrunda hur kungar, fogdar och biskopar har visat stor påhittighet, när det gäller pålagor. Men vår nuvarande politiska elit är minst lika påhittig. Som att momsbelägga skatten på el och bensin. ”Konungens befallningshavare” gör oss ännu en del förtret, nu med datorns hjälp.

Litteratur utöver nämnda:

Berthill Munkestam: ”Fyra byar i Lule älvdal”

C-uppsats Marie Lindqvist, Louise Stridsman: ”Förloppslandskapet i Edefors”

Årstidskrifter Norrbottens museum: ”Norrbotten”